

Yeni Ruhsal Yapılanmalar ve Klinik Etkileri

*Derya Gürsel**

Psikanaliz, yeni kültürel değişimleri yanıtlayacak yeterlilikte midir? İnsanlığın gereği olan özellikleri sürdürebilmeyi, korumayı başarabilecek mi? Seçimlerin diretildiği bir kültürel mutasyonun gerçekleştiği çağımızda, irdeleme, düşünme, davranışlarımızı seçme olanağımız var mı? Charles Melman, Uluslararası Lacanyan Psikanaliz Derneği (A L I) çerçevesinde birkaç arkadaşıyla bu soruların ışığında “Yeni ruhsal yapılanmaların ekonomi” kuramını oluşturmuştur.

Freud, kültürdeki rahatsızlığı cinselliğin aşırı bastırılmasına (Urverdrangung), açıkça sergilenmemesine, geri tutulmasına bağlar. Bununla birlikte cinsellik tüm gösterilenlerin (signification) temelindedir. Freud, bunu libido olarak tanımlamıştır. Lacan’ın kuramında ise bu fallustur ve tüm gösterilenlerin düzenleyicisidir. Freud’un sözünü ettiği kültürdeki rahatsızlıkta işlevsel olan sınır unsurudur. Cinsel zevke (jouissance sexuelle) erişebilmek için bu sınırın ötesine geçmek zorunludur. Babanın işlevi, çocuğun annesine olan arzusuna sınır koyarak cinsel zevki bu sınırın ötesinde aramasını sağlamaktır: “Bu sınırın ötesinde cinsel zevk iyidir” der.

Freud, nevrozu aşırı bastırılmaya bağlamıştır. Çocuğun temsiller dünyasına girebilmesi, cinsel olarak baskılanmayı kabullenmesi, hatta Tanrı adına ya da imgesel bir baba uğruna fedakârlık yapmasıyla mümkündür. Buna karşılık Lacan, Tanrı ve evdeki anneye sahip gerçek babanın ayrımını koyar. Freud, cinselliğin genital üremeye ilintili olarak yaşanmasına izin verilmesinin, kadın ve erkeğin mutluluğuna yol açacağını, tüm güçlükleri ortadan kaldıracığını belirtmiş ve hatta bunun bir norm olduğunu varsaymıştır. Arkadaşı Fliess’e kırk yaşında yazdığı bir mektupta doğurganlık etkinliğinin kendisi için artık sonlandığını söylemiştir.

Oysa Lacan kuramında "Il n'y a pas de rapport sexuel " yani “Cinsel orantı yoktur” diye öne sürerek, esas sorunların ilişkiyle başladığını belirtmiştir: Kız çocuk annesinden alamadığını eşinden ister, ancak istediği imgesel gerçekliktir. Genital gerçekleşme her zaman doyumsuzluk getirir. Aşk ve arzu bağlamında erkeğinden tümünü alamama duygusu, herhangi bir çift ilişkisindeki sıradan kadınsı kıskançlık nedenidir.

Erkek tarafında da düşlemin (le fantasme) yapısı gereği karısını seven, gittikçe daha çok seven erkek, “altérité” yani “başkalık” özelliğinin kaybolmasıyla arzusunda azalma yaşar ve bakışları başkasına çevrilir. Eşiyle ne kadar benzeşirlerse başkalık o kadar azalacak ve arzusu da bir o kadar başka tarafa yönelecektir. Çift hayatının kliniği semptomlarla, kadın ve erkeğin

* *Psikiyatrist, Psikanalist (Hôpital Simone Veil Service de psychiatrie infanto-juvenile Eaubonne, Fransa).*

karşılıklı iyi hissedebilmek ve uyumlu olabilmek için yaptığı çabalarla doludur. Kafalarındaki ideal çift hayatını gerçekleştiremediklerinden, birbirlerini karşılıklı olarak suçlar dururlar.

Diğer önemli ayırım, kadın ve erkeğin arzularının nedenleridir. Erkek için bu, başka değil, nesnedir. Nesne, herhangi bir öznelliğe bağlayamayacağımız, bu nedenle de düşünmekte çok zorlandığımızdır. Çünkü öznellik, zevkin gerçekleşmesinin sınırınıdır. Düşlemde nesne tüm öznellikten arınmış olmalıdır ki zevkin gerçekleşmesi sağlansın. Örneğin sadizmin düşleminde partnerlerin özne olarak değil, nesne olarak var olması söz konusudur. Zira öznenin varlığını sürdürdürebilmesi doyumsuzluk önkoşuluna bağlıdır. Lacan'ın düşlem yazılımında, özne ancak nesnenin mesafede kalması koşuluyla kendini *ek-sistence* da tutar.

Kadının istediğiysen nesne değil, kastre olmuş erkeğin iktidarındır, yani fallustur aslında. Erkek ilişkiyi düşlemini yapılandırarak "a" nesnesiyle kurarken, kadın fallusla kurar. Bu durumdan ötürü ne aynı şeyden konuşurlar, ne de aynı mantıksal yapıdadırlar. Aynı filme farklı bakarlar, her ikisi de *ek-sistence*'lerinde tanınmadıkları, yani özne olarak tanınmadıkları duygusuna sahiptirler.

Yine Freud, libidinal itkileri Eros ve Thanatos diye ikiye ayırmıştır. Oysa Lacan, düşlemin yazılımında ölüm itkisinin, libidinal itkinin içinde bulunduğunu gösterir. Onun çözüm önerisi *Écrits*'de ("le séminaire sur la lettre volée") şöyle anlatılmıştır: Dil oyunu düzenli ve sıralı bir harfin kullanımını gerektirir ve gösterenlerin oyunu bir hiç'e gönderme yaptığından, bu hiç ancak bir harfin bedeniyle var olabilir. Yani harf, zevkin nesnesine beden olur.

Peki, "conjugalité" yani çift olmak nedir, birlikteliği ne sağlar? Çiftleri birlikte tutan zevktir diyebilmek güzel olurdu ama ne yazık ki klinikte karşılaştığımız şey farklıdır. Birliktelik, sayabileceğimiz tüm diğer etkenlerin (görevler, çocuklar, dini ve ekonomik nedenler vb.) sayesinde ancak zevkin ıskalanmasıyla (ratage) olanaklıdır. Kadın ve erkeği en iyi biçimde birlikte tutabilen simgeseldir.

Gösteren, eksiğin en saf simgesidir ve bu eksik arzunun yürütücü gücüdür. Yaşadığımız kültürel mutasyonda sorun, çiftin bu eksiğe gerekli değeri verip vermemişiyse ilgilidir. Lacan, nesne "a" ebediyen kaybolmuştur derken, gerçek değerinin ancak büyük Başka tarafından arzulandığı varsayıldığında alacağını belirtir. Ancak sorun, büyük Başka'nın zevkini garantileyen hiç bir nesnenin olmamasıdır, çünkü büyük Başka yoktur.

Amerika'da Lacan'a "sizi psikanalize getiren şey nedir?" yani "analize sizi getiren semptomunuz nedir?" sorusu yöneltildiğinde şöyle yanıtlamıştır: "il n'y a pas de rapport sexuel" yani "cinsel ilişki yoktur". "Yok mudur" diyerek gülüşen Amerikalılara tek tek onları psikanalize getirenin ne olduğunu sormamıştır. Sorsa onlar da farklı bir sebepten bahsederler miydi?

Neden büyük Başka?

Uygarlık ve insanlık tarihi büyük metinlerle düzenlenmiştir. Bu metinler uzun süre büyük Başka olarak işlev görmüş olup, dil aracılığıyla düzenlenmişlerdir. Çağımızın en büyük

fenomenlerinden biri bu metinlerin düşüşüdür. Kurucu temel metinlerin genel bir değersizleştirilmesi söz konusudur. Oysa öznenin sözü, çift aks üzerinden düzenlenir. Yatay aks benzeriyle ilişkiyi, dikey aks ise büyük Başka ile olan ilişkiyi belirler. Çünkü bu büyük metinler Tanrı'nın sözüyle donanmış olup, mutlak farklılık (altérité) gösterirler. Lacan'ın bu simgesel yeri büyük Başka diye adlandırmasının yapısal anlamda önemi vardır, çünkü özne büyük Başka'nın bir benzeri olamaz; belki ancak onun oğlu olabilir. Büyük Başka'yla özdeşleşme söz konusu olduğundaysa, söz, büyük Başkadan gelen mesaj gibidir. Yıkıcı sonuçlarını bildiğimiz toplumsal anlamdaki fanatizm böylesi bir özdeşleşme sonucunda oluşmaktadır.

Günümüzde oluşan yatay diyaloglar, Başka'dan gelen mesajı göz ardı ederek, Lacan'ın deyişiyle "forclusion de grande Autre" yani büyük Başka'nın hesaptan düşmesine yol açar. Böylesi bir durumda sözün referansı artık bilgi olmaktan çıkar. Geçerli olan referans ise teknoloji, yani gerçek üzerinde doğrudan etkili olmayı sağlayan araçlardır. Bilginin özelliği teknolojiden farklı olarak her zaman bir sınırı içermesidir. Oysaki teknoloji sınırlanamaz.

Başkanın yok sayılması nasıl oldu sorusuyla ilerlediğimizde, büyük ideolojilerin düşmesi, liberal ekonominin gelişmesi, toplumsal katılımcıların tüm zevk kısıtlayıcılardan kurtulması gibi etmenler karşımıza çıkar. Büyük Başka'dan gelecek mesajın değer kaybetmesi, aşırının kabullenilmesine hatta normallik olarak algılanmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra internetin varlığı yani benzerler-arası, tüm yeryüzüne ulaşabilecek nitelikte yatay bir iletişimin kurulması sonucunda yaygınlaşmıştır. Bu şekilde oluşmuş, tüm kültürel özelliklerden arınmış bireyler-arası bir diyalog, ancak kültürü oluşturan büyük metinlerin terk edilmesiyle mümkün olabilmıştır. Buna örnek olarak günümüzde yasanın yerini karşılıklı sözleşmelerin almasını verebiliriz. Burada büyük Başka bir referans olmaktan çıkmış, dolayısıyla da zevkin sınırlandırılmasının koşulu olan büyük Başka'ya hesap verme gerekliliği de ortadan kalkmıştır. Yine aynı şekilde üreme ve cinsel işlevler teknoloji sayesinde kontrol altına alınabilir durumdadır. Bütün büyük metinlerde var olan, erkeklerin gücünü sürdürmekte gerekli erkeksilik ve kadınsılık için gerekli olan doğurganlık, artık günümüzde hiçbir metine gereksinim olmadan halledilebilmektedir. Değişen tüm bu mekanizmalarla içimizde var olan büyük Başka ile olan diyalog kopmuş gözüküyor. Bu kopmanın kaçınılmaz sonucu da dilde olan ayrışmadır.

Yine büyük Başka'nın dışlanması sonucu olarak, otoriteyi temsil eden herhangi bir yerden gelen her türlü emir fazla batıcı, girişken ve şiddetli olarak algılanmaktadır. Kişi, gerçekte ilişkiyi kendisini koruması gereken bir tehdit gibi yaşamaktadır, sanki bedenin bir kılıfa ihtiyacı varmışçasına. Özellikle obsesyonel savunma mekanizmalarında gördüğümüz üzere bu gibi durumlarda beden bir küre gibi algılanır, hastalar kendilerini kapalı bir mağaradaymış gibi hissederler. Adeta anne rahminde babanın cinsel organının içeri delici girişinden korunuyormuş gibi...

Burada neden Lacan'ın ille de "cross cup" yapısında ısrar ettiğini anlıyoruz. Zira çelişkili görülebilmekle birlikte, bu biçimdeki bir yapılanma gerçek cinselin hem içeride hem dışarıda bulunabilmesine ve kesintisiz bir şekilde ilintilenmelerine izin vermektedir.

Gerçek zaman (Le Temps Réel)

Zamanımızın bir diğer yeni zorlaması da şudur: Ani, hazırlanılmamış ve keskin bir olaya ansızın tanık olup, konuşmayıp, temsil edemeyip, düşünememe halinde kalakalmak. Aphanisis. Bu durum bildiğimiz üzere çocuğun aniden karşılaştığı ilkel sahne (scène primitive) haliyle çok benzerlik göstermesine rağmen, günümüzde karşılaştığının fallus olmaması açısından farklılık gösterir. Televizyon, internet gibi araçlarla çocuğun günümüzde sıklıkla tanık olduğu travmada “neden olan nesne” fallus değil, nesne *a*’dır. Bunu anlamak için Baba-nın-Adı ve baba gösterenine değinmemiz gerekecek. Lacan’ın baba göstereni yerine Baba-nın-Adı dediğini hatırlarsak, baba işlevinin çöküşünü anlamak için öncelikle baba bir ad mıdır yoksa bir gösteren midir sorusunu sorabiliriz. İkinci olarak da Baba-nın-Adı’nın nasıl kurulup yapılandığını anlayabiliriz.

Çocuk, annesinin onu sevdiğini bilmekle birlikte kendi dışında başka birini arzuladığını algılar. Bu arzulananın adı nedir? Neden adı da, göstereni değil? Çünkü gösteren bir başka gösterene gönderdiği için aslında sonunda bir boşluğa yollar. Gösteren, gerçek üzerinde bir delik açar. Nesneyi gösterenle algılamak istersek, gerçek üzerinde açılan deliklerle bir boşluğa düşeriz. Oysa baba gerçek üzerinde açılmış bir boşluk olamaz. Gerçek üzerinde boşluğu açanlar harflerdir ve bu harfler birleşerek " bir " olarak bir üniteyi oluştururlar ve bu ünite gerçek üzerinde bir anı (instance) izole eder ki bu da annenin arzusunun ve doğurganlığının dayanak noktasıdır.

Özel ad olmasının nedeni, soy ağacına, ailenin ilk atasına gönderme yapmasındandır. Bu harflerin seslendirilebilmesi ve her harfin mutlak varlığı, ad olabilmesi için mutlak koşuldur. Soyağacı, üreme gücünün işlerliğine, cinsel zevke, görevlerimizi ve borçlarımızı yerine getirmemize ön ayak olur. Zevkin sınırını temsil eden, hem de bekçiliğini yapan kastrasyondur. Günümüz neo-liberal ekonomilerinin sonucunda aşırı zevkle nesneye bağımlılık haline, yani fallustan nesneye (*a*) geçiş, baba işlevinin çökmesine neden olmuştur. Dahası, baba hem anakronik, hem şüpheli şahıs konumuna gelmiş, sınır koymayla ilgili her devinimi tepkiyle karşılanan birine dönüşmüştür.

A nesnesinin sosyal yükselişi:

Freud, çocuğun gelişiminde "bejahung" denilen temsiller dünyasına girmesiyle birlikte içe alma ve dışarı atma seçimlerinden söz eder. Tanınması için kastrasyondan geçmiş olması gerekli olan çocuk, bunun için aşırı olanı atmalıdır. Eskiden normal olan aşırı olanın atılmasıyla, şimdi zevk fazlası değer kazanmıştır. Aşırının atılması bir yana, nesnelere yaşamak yeni değer haline gelmiştir. Hatta buna kirlilik bile denebilir, çöplerimiz arasında yaşamak gibi. Şimdilerde “a” nesnesinin sıkıntı yaratması gündemde, çünkü liberal ekonominin bir sonucu olarak nesne “a”, fallik zevkin yerini almıştır. Yani daha önce ön planda olan başka’nın yaşamı gibi ulvi değerler önemini yitirmiş, nesne *a* bir pazar değeri haline gelmiştir. Fallik zevkte ancak fallusun benzerlerinden zevk alınırken, bir anda nesne zevkine geçilip, gerçek nesnenin kendisi yakalanmıştır.

“Atopik” özne

Öznenin "atopique" mutasyonunun bir diğer klinik sonucu da yerini bulamayan, projesi olmayan, stabilitesi olmayan, ne istediğini bilmeyen bireylere çok daha fazla rastlanmasıdır. Referans eksikliği olan ve dolayısıyla da cinsel konumlanışını yapamayan özne, aşırı zevk içinde kaybolmaktadır. Buna örnek olarak günümüzün yaygın hastalıklarından depresyonu gösterebiliriz. Eskiden, depresyon büyük Başka'nın gözünde değer kaybı olduğunda ortaya çıkan bir ruhsal durumken, yani tamamen fallik bir sorunsalken, büyük Başka'nın çöküşüyle dikey boyuttan yatay boyuta geçilmiştir. Yani neoliberal ekonominin bireyi bir pazar ürünü konumuna indirilmesiyle ruhsal durum tamamen ekonominin değerlerine bağımlı bir hale gelmiştir. Sonuç olarak da antidepresanların, ilaç şirketlerinin, reklamlarla ilaç pazarlamanın ve bunun etrafındaki ticari sistemin varlığı kaçınılmaz bir hal almıştır.

Kültürel mutasyonun bir diğer etkisi de histerinin biçimi üzerinedir. Eski formlar pek görülmemekte birlikte televizyon gibi bir teknolojik ilerlemeyle ve bu teknolojinin herkesçe ulaşılabilirliğiyle bağlantılı olarak histeriler artık gösteri dünyasından beslenmektedir. Bu durumda "Reality show" tarzı programların çokluğu, çeşitliliği ve yoğun izlenmesi şaşırtıcı olmasa gerek. Histerinin kolektif formuysa sıklıkla cemaatçilik yapılanmaları şeklinde kendini göstermektedir. Bu tablonun çocuk versiyonu da "hiperaktivite"dir. Dev ilaç endüstrisiyle de beslenen bu sorun, sınırın kurulamadığı bu aşırı zevkin sonuçlarındandır ve başlı başına ayrı bir araştırma ve yazı gerektirir.

Sonuç olarak, toplumsal değişimler ve ilişkilennmelerin birey üzerine ve ruhsal yapılanmaların ekonomisine olan etkisini Lacan'ın kuramından yola çıkarak Melman'ın geliştirdiği ve yorumladığı açıdan değerlendirmek, klinik çalışmalarda karşılaştığımız "yeni" ruhsal bozuklukları anlamakta ve tedavide son derece aydınlatıcı ve yol göstericidir.

Kaynakça

Lacan, J. (1966), *Écrits*, Paris, Seuil.

Lebrun, J. P. (1997), *Un monde sans limite. Essai pour une clinique psychanalytique du social*, Ramonville Sainte-Agne, Érès, 2009.

Lebrun, J. P. (2007), *La perversion ordinaire. Vivre ensemble sans autrui*, Paris, Denoël.

Melman, C. (2009), *La nouvelle économie psychique. La façon de penser et jouir aujourd'hui*, Ramonville Sainte-Agne, Érès.

Melman, C. (2002), *L'homme sans gravité. Jouir à tout prix*. Paris, Denoël.